

Nr 14.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående avstående i vissa fall av mark från kronoegendomar eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till sådan mark; given Stockholms slott den 20 december 1935.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Utdrag av protokollet över jordbruksärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 20 december 1935.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden UNDÉN, SCHLYTER, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, VENNERSTRÖM, LEO, ENGBERG, EKMAN, SKÖLD.

Efter gemensam beredning med cheferna för försvars-, kommunikations-, ecklesiastik- och handelsdepartementen anför chefen för jordbruksdepartementet, statsrådet Sköld:

I skrivelse den 16 februari 1935, nr 35, har riksdagen anmält, att riksdagen bifallit vad Kungl. Maj:t i proposition den 31 december 1934, nr 13, föreslagit angående avstående i vissa fall av mark från kronoegendomar eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till sådan mark. Riksdagens sålunda meddelade beslut — vilket innefattar bemyndigande att i de avsedda fallen utan riksdagens hörande på vissa villkor giva förordnande i sagda ämnen — har Kungl. Maj:t i cirkulär den 15 mars 1935 (nr 56) meddelat de centrala förvaltningsmyndigheter, vilka äga vård och inseende över kronan tillhörig fast egendom, till kännedom.

Bihang till riksdagens protokoll 1936. 1 saml. Nr 14.

Dylikt bemyndigande har av riksdagen meddelats under en följd av år för ett år i sänder. Det genom 1935 års riksdags beslut givna bemyndigandet gäller för tiden 1 juli 1935—30 juni 1936. Liknande bemyndigande torde nu böra äskas för ytterligare ett års tid.

I detta sammanhang torde böra tagas under överbäggande en i samband med den år 1934 beslutade nya väglagstiftningen uppkommen fråga om viss utvidgning av bemyndigandets innehåll. Härutinnan må anföras följande.

Enligt lagen den 12 maj 1917 om expropriation kan annan än kronan tillhörig fastighet eller särskild rätt därtill tagas i anspråk genom expropriation för bland annat allmän väg på landet eller i stad. Förut omförmälda, av riksdagen lämnade bemyndigande innebär bland annat att — då för ändamål, för vars tillgodoseende enligt gällande lag annan än kronan kan förpliktas att efter expropriation avstå fastighet eller upplåta nyttjanderätt eller servitutsrätt, erfordras att kronan tillhörig mark tages i anspråk — förordnande om avstående av marken eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till densamma må, utan riksdagens särskilda hörande, meddelas i vissa fall av Kungl. Maj:t och i övriga fall av den centrala förvaltningsmyndighet, under vars vård och inseende fastigheten står. De Kungl. Maj:ts avgörande förbehållna fallen äro, såvitt här är av intresse, sådana, där jordområde, som skall avstås eller vartill särskild rätt skall upplåtas, är bebyggt eller överstiger fem hektar eller i värde uppgår till mer än tvåtusen kronor. Vidare gäller enligt ifrågavarande bemyndigande att för mark eller särskild rätt, som sålunda avstås eller upplåtes, lösen eller ersättning skall som regel utgå på sätt i lagen om expropriation är föreskrivet. Såsom undantag härifrån stadgas bland annat, att, där fråga är om *a n l ä g g a n d e* eller *f ö r ä n d r i n g* av allmän väg, medgivande må, om så prövas lämpligt, lämnas *dels*, därtill att mark, som står under kronans omedelbara disposition eller tillhör någon av de under bruk eller bergverk för nödigt skogsfång upplåtna allmänningar eller någon av de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, vilka icke upplåtits till stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, må avstås eller upplåtas utan annan ersättning till kronan än att, därest och i den mån å marken växande skog ingår i överlåtelsen och det icke finnes skäligt annorlunda medgiva, ersättning för sådan skog skall utgå efter vederbörande myndighets bestämmande, *dels ock* därtill att för företaget må kostnadsfritt begagnas å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott samt grustäcker, som kunna vara disponibla.

Något stadgande, motsvarande det sist angivna, beträffande *u n d e r h å l l* av väg innehåller bemyndigandet ej. Bestämmelser i sådant hänseende äro emellertid för närvarande meddelade i annat sammanhang. Sålunda stadgas i 33 § första stycket lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet, att å kronans allmänning må sand, grus eller sten till vägs underhåll utan ersättning tagas efter vederbörande skogstjänstemans anvisning. Vidare har efter riksdagens hörande (1905: prop. nr 22; R. skr. nr 127) genom kungörelse den 2 juni 1905 (nr 34 s. 17) angående rättighet till hämtning av väglagningsämnen från kronans jordbruksdomä-

ner förordnats, att väghållningsskyldig skall vara berättigad att, där domänstyrelsen prövar sådant kunna ske utan olägenhet för dylik egendom, för allmän vägs underhåll å egendomens mark taga sand, grus eller sten samt att någon ersättning för väglagningsämnenas värde därvid ej må beräknas. Ifrågavarande förordnande har beaktats i förordningen den 22 juni 1934 (nr 320) angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom, 4 § 1 mom. fjärde stycket och 5 §, däri stadgats, att vid upplåtelse av sand-, grus- eller stentag nödig hänsyn skall tagas till den rätt att å egendomens mark taga sand, grus eller sten, som må tillkomma väghållningsskyldig.

Genom lagen den 7 juni 1934 om allmänna vägar, som träder i kraft den 1 januari 1937, upphäves 1891 års lag angående väghållningsbesvärets utgörande på landet. I 1934 års lag har någon bestämmelse, motsvarande nyss angivna stadgande i 33 § av 1891 års lag, icke upptagits.

I det betänkande av 1929 års vägsakkunniga (stat. off. utr. 1932: 21), som ligger till grund för 1934 års lag, anfördes beträffande förevarande spörsmål (sid. 92), att de sakkunniga ansåge, att det medgivande av riksdagen, som enligt vedertagen ordning årligen utverkades för Kungl. Maj:t eller central förvaltningsmyndighet att för vissa ändamål, däribland anläggande eller förändring av allmän väg, avstå kronan tillhörig mark eller upplåta nyttjanderätt eller servitutsrätt till densamma, lämpligen borde så utvidgas, att därigenom bereddes möjlighet för väghållare att även till vägs underhåll erhalla grus eller andra ämnen från kronan tillhörig mark; under sådana förhållanden hade någon bestämmelse härutinnan ej av de sakkunniga upptagits i lagförslaget.

I yttrande över de vägsakkunnigas förslag erinrade *domänstyrelsen*, att man beträffande all offentlig verksamhet numera eftersträfvade att låta inkomst- och utgiftsposter framträda renodlade. Vad de sakkunniga anført angående hämtning av väghållningsämnen å kronans mark stode däremot främmande för den affärsmässighet, vilken vore en nödvändig förutsättning för såväl enskild som statlig förvaltning. Styrelsen åberopade följande av styrelsen i skrivelse den 5 februari 1929 gjorda uttalande i samband med hemställan, att Kungl. Maj:t ville vidtaga åtgärder för ändring av gällande författningar därhän, att domänfondens fastigheter i fråga om skyldighet att avstå sand, grus eller sten till allmän vägs underhåll bleve likställda med enskilda fastigheter:

Genom de mångfaldiga arbetena å våra vägars förbättring, som blivit en följd av den alltmera stegrade trafiken å desamma, hade den avgiftsfria hämtningen av väglagningsämnen å kronans fastigheter tagit en allt större omfattning.

Fråga hade uppstått att med hänsyn till de värden, det här gällde för domänverket, rättigheten till avgiftsfritt förfogande för det allmänna vägunderhållet av väglagningsämnen borde upphöra.

Erfarenheten hade ock givit vid handen, att grustag, som upplåtes å jordbruksdomän, ej sköttes i överensstämmelse med de föreskrifter, som meddelades, och i varje fall ej omhänderhades på det för grustäktens bästa ut-

nyttjande lämpligaste sättet, trots att av styrelsen vid medgivande av grustäkt å jordbruksdomän detaljerade bestämmelser lämnades om vad vid grushämtning vore att iakttaga rörande grustagets skötsel.

Det hade även visat sig, att grushämtningen å kronoparkerna, vilken med avseende å det bortförda grusets värde hade den ojämförligt största betydelsen, i regel skedde på ett mindre tillfredsställande sätt. Till väglagningsämnen ej tjänligt material forslades icke undan och grustagningen skedde planlöst inom det utstakade området på de ställen, där gruset med minsta besvär kunde åtkommas. Stora delar av grustagen bleve så att säga endast skummade, under det att dugliga väglagningsämnen funnes på djupet. Även i andra avseenden medförde grushämtningen å kronans fastigheter avsevärda olägenheter bland annat genom den skada, som uppstode å växande skog.

Det syntes ock med fog kunna ifrågasättas, huruvida ett fortsatt avgiftsfritt upplåtande av rätt till väglagningsämnen av den art, varom här vore fråga, kunde vara förenligt med domänverkets ställning såsom affärsdrivande verk. Genom det sätt, varpå ifrågavarande stadgande av de väghållningsskyldiga numera utnyttjades, berövades domänfonden årligen tillgångar av icke ringa betydelse. De väghållningsskyldiga erhöles i själva verket indirekt anslag av staten, utan att domänfonden erhöles någon motsvarande gottgörelse.

Alla skäl talade därför enligt styrelsens mening för upphörandet av de väghållningsskyldigas ifrågavarande rätt. Därest å väghållarna skulle lämnas särskilda bidrag, borde detta ske i annan ordning, därvid styrelsen tillåte sig erinra om de bidrag, som väghållningsdistrikten erhöles av bilskattemedlen.

Slutligen finge styrelsen framhålla, att någon motsvarande rätt som den nu ifrågavarande icke tillkomme de väghållningsskyldiga beträffande de ecklesiastika fastigheterna.

Domänstyrelsen erinrade vidare, att liknande synpunkter som de av styrelsen i förenämnda skrivelse framhållna gjorts gällande av, bland andra, socialiseringsnämnden i dess år 1930 avlämnade utredning och förslag rörande domänverkets omfattning, uppgifter och organisation ävensom de sakkunniga för avgivande av förslag till ändrade grunder för domänverkets bokföring.

Vid den anmälan av ärendet inför Kungl. Maj:t den 17 november 1933, som föregick propositionen nr 21 till 1934 års riksdag med förslag till lag om allmänna vägar m. m. anförde *chefen för kommunikationsdepartementet* (sid. 145 i propositionen), att han beträffande frågan om hämtning av väghållningsämnen å kronan tillhörig mark vore ense med de sakkunniga därutinnan, att väglagen icke borde innehålla några bestämmelser i ämnet. Emellertid borde Kungl. Maj:t eller av Kungl. Maj:t utsedd myndighet åga möjlighet att, där så utan olägenhet kunde ske, upplåta rätt för väghållare att till vägs såväl byggande som underhåll taga dylika ämnen å kronomark. I överensstämmelse härmed syntes på sätt de sakkunniga föreslagit en utvidgning böra åga rum av förenämnda bemyndigande för Kungl. Maj:t eller central förvaltningsmyndighet att för vissa ändamål avstå kronan tillhörig mark eller upplåta nyttjanderätt eller servitutsrätt till densamma, och

borde i samband därmed avgöras frågan huruvida ersättning för väghållningsämnena skulle lämnas.

Riksdagen gjorde ej erinran mot vad sålunda anförts (skr. nr 225).

Rättigheten att kostnadsfritt för underhåll av allmän väg taga sand, grus eller sten å kronomark är av mycket olika värde i olika trakter, beroende på tillgången därstädes av dylika väglagningsämnen. På sina håll medför sålunda rättigheten en kanske betydande lättnad i väghållningsbesväret, utan att skattetrycket även med bortseende från förevarande förmån är särskilt tyngande, medan den inom andra distrikt med måhända högre vägskatt är till ingen eller ringa nytta. Riktigast synes vara att väghållningsdistriktet bli jämförda i förevarande hänseende och att alltså förmånen i fråga bringas att helt upphöra. Även de skäl domänstyrelsen anfört torde tala här för. Jag förordar således, att någon bestämmelse, motsvarande stadgandet i 33 § första stycket av 1891 års lag ej vidare meddelas och att i överensstämmelse härmed 1905 års kungörelse förklaras skola upphöra att gälla från och med den 1 januari 1937, då 1934 års väglagstiftning träder i kraft. Det torde ankomma på Kungl. Maj:t att, därest erinran från riksdagens sida ej möter, meddela beslut i sistnämnda avseende.

Det bemyndigande från riksdagen, som Kungl. Maj:t årligen plägar utverka och vilket enligt vad jag tidigare anfört nu torde böra förlängas, läser redan med nuvarande lydelse få anses innefatta rätt för Kungl. Maj:t respektive den centrala förvaltningsmyndighet, under vars vård och inseende vederbörande kronofastighet står, att för väghållningsändamål medgiva sand-, grus- eller stentäkt från fastigheten mot ersättning. Med den ståndpunkt, jag nyss intagit, skulle någon ändring härutinnan sålunda icke erfordras. Erinras må härvid, att, såvitt angår kronofastigheter under domänstyrelsens förvaltning, styrelsen jämväl i annan ordning tillagts befogenhet att i den mån så prövas lämpligt mot ersättning upplåta bland andra sådana rättigheter, varom här är fråga, nämligen genom förordningen den 22 juni 1934 (nr 320) angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom och förordningen den 10 maj 1935 (nr 157) angående grunder för förvaltningen av vissa kronoskogar.

Ur synpunkter, liknande dem jag framhållit till stöd för yrkandet om upphävande av rätten till kostnadsfritt begagnande av kronans grus-, sand- eller stentag för vägunderhåll, kunde ifrågasättas att borttaga jämväl den möjlighet att utan ersättning erhålla mark m. m. för väganläggning eller vägförändring, som förenämnda bemyndigande nu lämnar. Emellertid anser jag mig ej kunna föreslå en dylik långt gående ändring i hittillsvarande praxis på detta område. Skäl kunna tala för att i exempelvis sådant fall då enskilda jordägare funnit eller skulle hava funnit ett vägföretag vara av den betydelse, att de själva gratis eller till nedsatt pris ställt mark eller byggnadsämnen till förfogande, jämväl kronan bidrager på likartat sätt. Men även andra fall kunna tänkas förekomma, då det med hänsyn till förhållandena kan finnas önskligt och rimligt, att kronan sålunda medverkar till

företaget. Jag tillstyrker alltså, att där med hänsyn till särskilda omständigheter så provas skäligen kostnadsfri upplåtelse för anläggande eller förändring av väg må kunna medgivas även i fortsättningen.

Under åberopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att för tiden 1 juli 1936—30 juni 1937

dels medgiva, att, då för ändamål, för vars tillgodoseende enligt gällande lag annan än kronan kan förpliktas att efter expropriation avstå fastighet eller upplåta nyttjanderätt eller servitutsrätt därtill, erfordras, att kronan tillhörig mark tagas i anspråk, förordnande om avstående av marken eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till densamma må, utan riksdagens hörande i varje särskilt fall, meddelas:

a) av Kungl. Maj:t, där fråga är om avstående eller upplåtande av mark för järnväg eller elektrisk anläggning eller där jordområde, som skall avstås eller vartill särskild rätt skall upplåtas, är bebyggt eller överstiger fem hektar eller i värde uppgår till mer än tvåtusen kronor; samt

b) i övriga fall av den centrala förvaltningsmyndighet, under vars vård och inseende fastigheten står;

dels ock besluta:

1) att för mark eller särskild rätt, som sålunda avstås eller upplåtes, lösen eller ersättning skall med nedan angivna undantag utgå efter ty i lagen om expropriation är föreskrivet och till beloppet bestämmas

a) i de fall, då Kungl. Maj:t beslutat om markens avstående eller upplåtande, såvitt ej Kungl. Maj:t finner skäligen förordna om ersättningens bestämmande av sådan nämnd, som omförmäles i lagen om expropriation, av tre gode män, av vilka länsstyrelsen i länet och sökanden, var för sig, utse en och domaren i orten den tredje; Kungl. Maj:t dock obehaget att, då fråga är allenast om begagnande av mark för ändamål, som förut nämnts, utan att marken avstås, besluta om ersättningens bestämmande på sätt Kungl. Maj:t prövar lämpligt; samt

b) i fråga om sådan mark eller särskild rätt, om vars avstående eller upplåtande central förvaltningsmyndighet förordnat, av samma myndighet;

2) att i fråga om mark, som är avsedd att användas för framdragande av elektrisk ledning, utom vad under 1) stadgas jämväl föreskrifterna i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, skola lända till efterrättelse;

3) att, där Kungl. Maj:t lämnat kommun, enskild person

eller bolag tillstånd att inom riket anlägga järnväg eller där fråga är om anläggande eller förändring av allmän väg, medgivande må, där så med hänsyn till särskilda omständigheter provas skäligt, lämnas ej mindre därtill att mark, som står under kronans omedelbara disposition eller tillhör någon av de under bruk och bergverk för nödigt skogsfång upplåtna allmänningar eller någon av de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, vilka icke upplåtits till stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, må avstås eller upplåtas utan annan ersättning till kronan än att, därest och i den mån å marken växande skog ingår i överlåtelsen och det icke finnes skäligt annorlunda medgiva, ersättning för sådan skog skall utgå efter vederbörande myndighets bestämmande; än även därtill att för företaget i fråga må kostnadsfritt begagnas sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott samt grustäkter, som kunna vara disponibla; samt

4) att vad sålunda stadgats icke har avseende å de fall, då rätt eller plikt att lösa kronan tillhörig mark följer av bestämmelse i allmän lag.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan lämnar Hans Maj:t Konungen bifall samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

Sven Ros.